

Nemzeti identitás: büszkeség, lojalitás, önkritika

Betekintő

A Hungarostudy 2021 adatfelvételben nyolc 1-4-ig terjedő ún. Likert-skálás¹ kérdéssel vizsgáltuk a megkérdezettek Magyarországgal és a magyar identitással kapcsolatos véleményét. A nyolc itemből álló kérdéssor közül öt állítás pozitív, három pedig a magyarokkal kapcsolatos negatív tartalmú attitűd mérésére irányult.

A válaszadók büszkék magyarságukra, lojálisak hazájukhoz és egyúttal önkritikusak is azzal összefüggően. A legnagyobb arányban a magyar sportolók jó teljesítményére büszkék honfitársaink, ezt szorosan követte a magyar állampolgárságukra büszke válaszadók magas számaránya. Figyelemre méltóan magas értékeket mértünk a Magyarország iránti lojalitással kapcsolatban is, a válaszadók több mint háromnegyede szerint az országot akkor is támogatni kell, ha az vélt vagy valós hibát követ el. Honfitársainkra ugyanakkor egyfajta önkritikus véleményalkotás is jellemző, közel háromnegyedük értett egyet azzal, hogy el kell ismerni hiányosságainkat is.

A pozitív tartalmú állítások esetében az átlagost meghaladó mutatók jellemezték a nőket, az idősebbeket, a kisgyermeket nevelőket, valamint a rendszeres vallásgyakorlókat és a gyermekes szülőket. A városi és/vagy községi lakóhellyel rendelkezők az átlagot meghaladóan büszkébbek és lojálisabbak, míg a nagyvárosi válaszadók e tekintetben, jellemzően átlag alattiak. A negatív tartalmú állítások esetében a munkanélküliek, a tanulók, a városiak és a nem hívők kritikusabbak voltak, mint más társadalmi csoportok.

Kutatásunk novumának tekinthető, hogy a teljes sokasággal összehasonlítva részletesebben is vizsgálja a cigány/roma származásúak nemzeti identitással kapcsolatos véleményét. A cigány/roma származásúakkal (a teljes sokaság 5,1%-a) kapcsolatos előítéleteket cáfolja, hogy a Magyarországgal és a magyarságtudattal kapcsolatos véleményük a pozitív tartalmú állítások esetében nemhogy eltért, hanem bizonyos esetekben meg is haladta a teljes sokaságban mért értékeket. A cigány/roma nemzetiségűeknél ugyanakkor több negatív tartalmú állításnál is viszonylag magas volt a „nem válaszoló” aránya, ami részben mérsékeli a roma populáció által adott válaszok validitását.

Elméleti háttér

A nemzeti érzés, a nemzeti identitás interdiszciplináris megközelítést igénylő terület. Egyaránt vizsgálható a kulturális antropológia, a szociológia, a szociálpszichológia, valamint a közgazdaság- és történelemtudomány, a politikatudomány eszközeivel, s ennek megfelelően hazai és nemzetközi

szakirodalma is igen kiterjedt. A témával összefüggő diszkurzusok a jelenkori individualizált társadalmakban, a globalizálódó világunkban különösen fontossá vált. Az egyes országok regionális pozíciójából is adódó strukturális egyenlőtlenségek, az elmúlt évszázadok és évtizedek történe-

¹A kérdés így hangzott: „Kérem, hogy a jelezze, hogy mennyire ért Ön egyet, vagy nem ért egyet a következő állításokkal?

Válaszoljon 1-től 4-ig, ahol a 4-es azt jelenti, teljesen egyet ért, az 1-es pedig azt, hogy egyáltalán nem ért egyet!”

A válaszadóknak természetesen lehetősége volt a „nem tudja, nem válaszol” válaszlehetőségre is.

sei (pl. a balti államok függetlensége, a délszláv háborúk, az európai kisebbségek helyzete, s napjainkban a migráció, az Európai Unión belüli polémiák) egyaránt jelzik, hogy a nemzeti identitás már a polgári nemzetállamok kialakulása előtt is létező eszméje mit sem veszített érvényességéből, aktualitásából/időszerűségéből.

A nemzeti önazonossággal, az identitással kapcsolatos nemzetközi és hazai szakirodalom rendkívül szerteágazó. A kulturanropológiai, történeti és konstruktivista megközelítések (Gellner 1983, Hobsbawn 1992, Stuart 1997) mellett a politikatudományi (Fukuyama 2018), a regionális és globa-

lizációs értelmezések (Koller 2016, Palánkai 2013), valamint az empirikus szociológiai vizsgálatok (Csepeli és mtsai 2007, Székely 2014), a roma identitással összefüggő kérdőíves kutatások (Keresztes-Takács 2017) és a szintetizáló jellegű kiadványok és elemzések egyaránt (Szirmai és mtsai 2009, Kollai 2020) megtalálhatók. Alábbi cikkünkben leíró megközelítésben a Hungarostudy 2021 felvétel nemzeti identitással kapcsolatos első eredményeit kívánjuk bemutatni, a válaszok és válaszdók részletesebb elemzésre és oksági modellek alkalmazására a vizsgálat tanulmánykötetében kerül majd sor.

Eredmények

A továbbiakban elsőként a nemzeti identitással kapcsolatos kérdésekre adott egyetértő és egyet nem értő válaszok arányát mutatjuk be, majd társadalomdemográfiai jellemzők alapján vizsgáljuk a válaszok középértékének/átlagának alakulását, végül a teljes sokaság adatait hasonlítjuk össze a cigány/roma nemzetiségű válaszadók mutató-

ival. A felvétel egészének módszertanát egy korábbi tanulmány részletesen tárgyalta, ezért az alábbiakban csak a fenti kérdésekkel kapcsolatos válaszok megoszlását mutatjuk be az 1 és 4 közötti skála átlagértékei szerint (1 - egyáltalán nem ért egyet, 4 - teljes mértékben egyetért) csökkenő sorrendben.

1. táblázat: A magyar identitásra vonatkozó kérdésekre adott válaszok száma, 2021 (1-4 skála)

	Érvényes válaszok száma		Érvénytelen, hiányzó válaszok száma		Összes potenciális válaszadó száma		A kérdésre adott válasz átlagértéke	
	Teljes sokaság	Cigány/roma nemzetiségű	Teljes sokaság	Cigány/roma nemzetiségű	Teljes sokaság	Cigány/roma nemzetiségű	Teljes sokaság	Cigány/roma nemzetiségű
Büszkeség tölt el, hogy magyar vagyok, ha Magyarország sportolói jó eredményeket érnek el nemzetközi versenyeken.	6882	341	118	18	7000	359	3,39	3,38
Sokkal szívesebben vagyok magyar állampolgár, semhogy bármely más ország állampolgára legyek.	6788	329	212	30	7000	359	3,25	3,32
Az embereknek még akkor is támogatniuk kell az országukat, ha az az ország hibát követ el.	6729	327	271	32	7000	359	3,02	3,05
Jobb hely lenne a világ, ha a magyarok elismernék Magyarország hiányosságait.	6556	295	444	64	7000	359	2,96	3,02
Általában, Magyarország jobb ország, mint a legtöbb más ország.	6646	309	354	50	7000	359	2,77	2,78
Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakosai is olyanok lennének, mint a magyarok.	6604	301	396	58	7000	359	2,73	2,77
Gyakran kevésbé tudok büszke lenni Magyarországra, mint ahogy azt szeretném.	6811	328	189	31	7000	359	2,69	2,48
Van néhány dolog a mai Magyarországon, ami miatt szégyellem a hazámat.	6859	336	141	23	7000	359	2,63	2,37

A válaszok átlagos értékei az egyetértés mértékét jelzik, másképpen fogalmazva: minél magasabb a számtani középérték (átlag) annál inkább egyetértettek az állítás tartalmával és fordítva, minél kisebb volt az átlagérték annál kevésbé

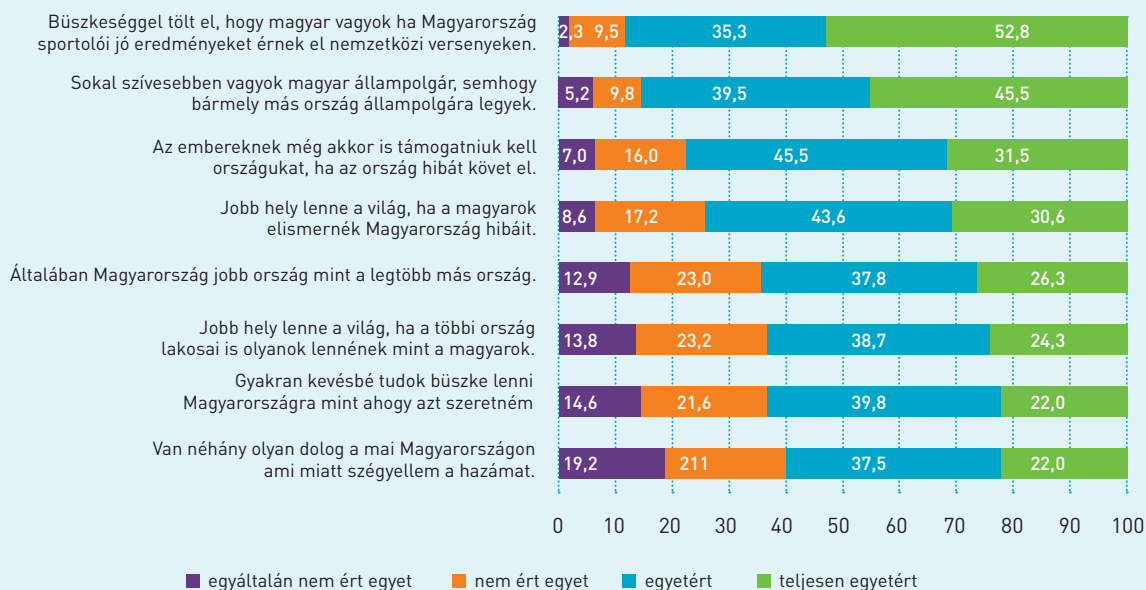
értettek egyet azzal. A mérés során 1-4-ig terjedő skálát használtunk, ezért az értelmezés megkönnyítése érdekében jelezzük, hogy a 2,00-nál nagyobb átlagos érték már önmagában is az egyetértést, míg az annál kisebb érték az egyet nem értést jelzi.

Büszkeség és lojalitás, önkritika

A hazai népesség magyar identitással kapcsolatos véleményére a fejezetcímbe leírt jellemzők a legtalálóbba. A legnagyobb egyetértés (88,1%) a magyar sportolók jó teljesítményével kapcsolatos véleményt övezi, ezt 85,0%-kal szorosan követi a magyar állampolgárságukra határozottan büszke válaszadók pozitív attitűdje. Figyelemre méltóan magas a Magyarország iránti lojalitást mérő mutató is, a válaszadók 77,0%-a szerint az országot akkor is támogatni kell, ha az vélt vagy valós hibát követ el. Honfitársainkra ugyanakkor egyfajta önkritikus véleményalkotás is jellemző, háromnegyedük (74,1%) ért egyet azzal, hogy el kell is

merni hiányosságainkat is. Más országokkal összehasonlítva a megkérdezettek közel kétharmada (64, illetve 63%-a) Magyarországot jobb országnak tartja, mint másokat és úgy gondolja, hogy a világ egésze is élhetőbb lenne, ha a magyarokhoz hasonló attitűddel rendelkeznének külföldön is. A Magyarországgal kapcsolatos negatív vélemény (kevésbé büszke, szégyenérzet) a válaszadók 61,8, illetve 59,8%-ra volt jellemző, de esetükben volt megfigyelhető a legnagyobb arányú egyet nem értés is: 38,2, illetve 40,2%-uk nem, vagy egyáltalán nem értett egyet az ezzel kapcsolatos állításokkal.

1. ábra: A magyar identitással kapcsolatos válaszok aránya a teljes sokaságban, 2021

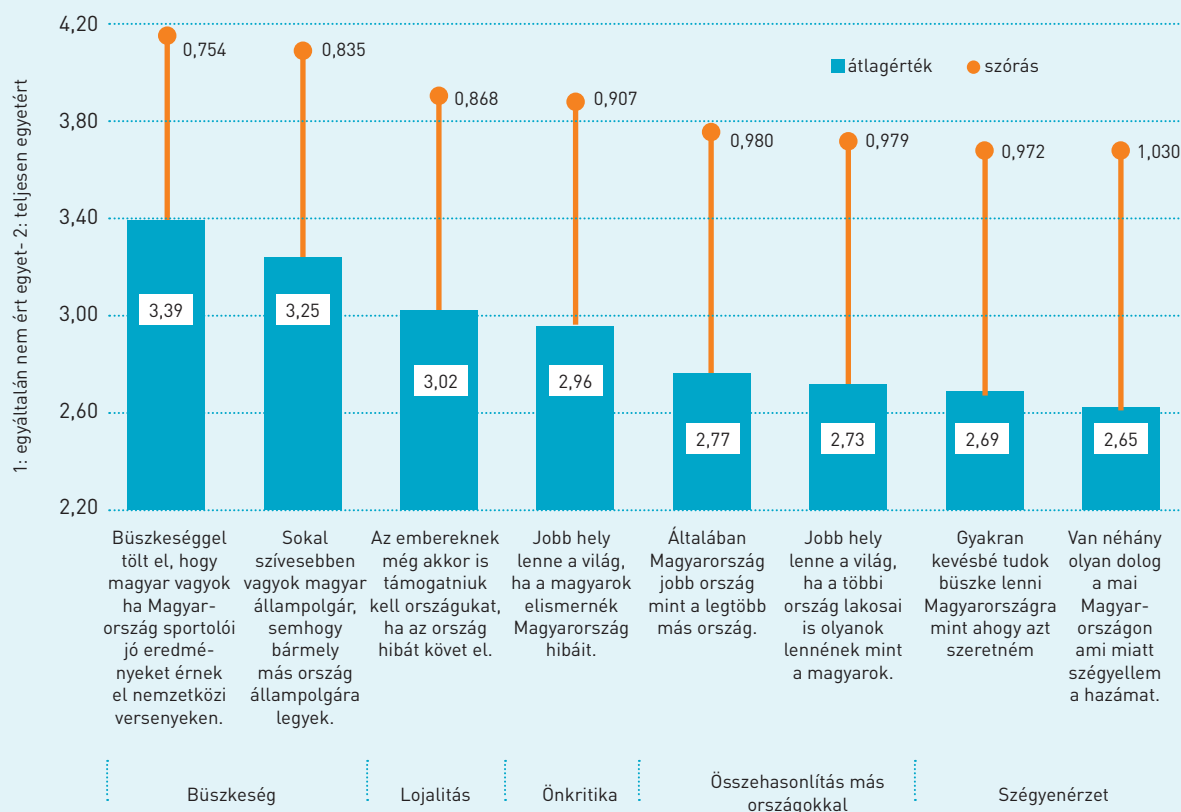
Az alábbi ábrában a szórást is feltüntetjük, hogy látható legyen mennyire voltak homogének, illetve heterogének az egyes állításokra adott válaszok. A kisebb értékű szóródási mutató azt jelzi, hogy a válaszadók válaszai jellemzően azonos tartalmúak voltak (pl. egyetértők), míg a nagyobb azt,

hogy a válaszok eltértek (pl. sok volt az egyetértő és egyet nem értő válasz is). Mindez azért fontos, mert ennek alapján pontosabban értelmezhető, hogy a magyar identitással kapcsolatos állítások megosztják-e a hazai népet vagy sem.

Eredményeink alátámasztják, hogy a nemzeti büszkeség és az ország iránti lojalitás, valamint az önkritikus hozzáállás egységesen jellemző a magyar

állampolgárok döntő többségére és leginkább a szégyenérzettel kapcsolatos negatív tartalmú állítás esetében oszlik meg a válaszadók véleménye.

2. ábra: A magyar identitással kapcsolatos válaszok átlagértékei és szórásuk a teljes sokaságban, 2021

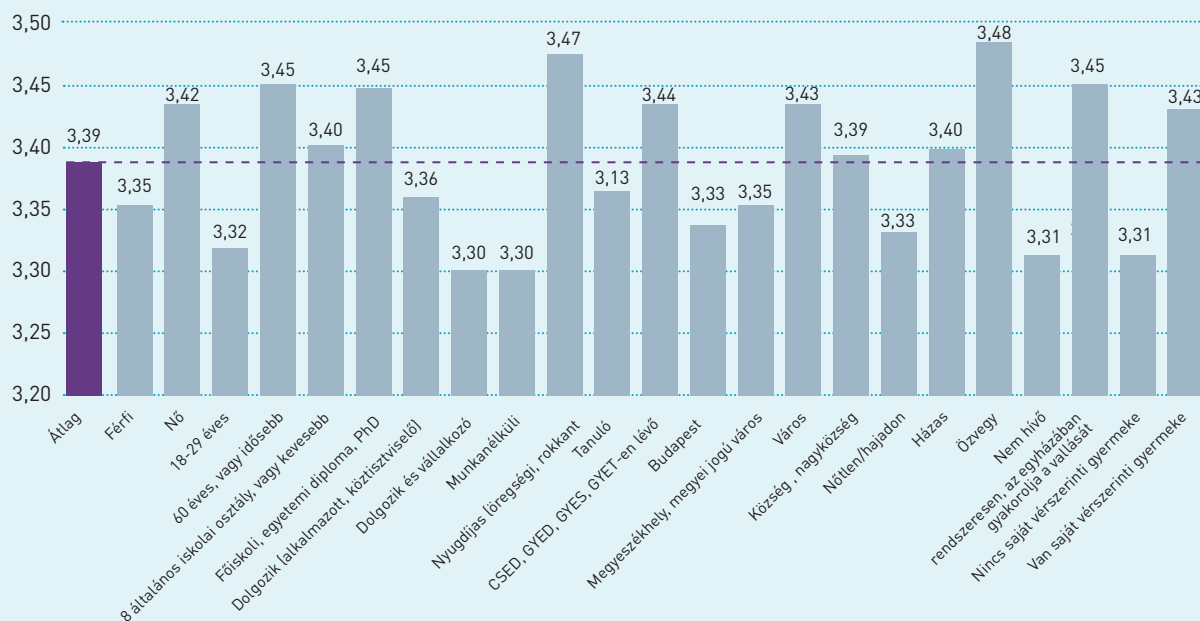
A társadalomdemográfia háttér szerepe az identitás megítélésében

Korábbi kutatásokból ismert, hogy a társadalomdemográfiai háttér fontos meghatározó tényezője az egyének és társadalmi csoportok anyagi jólétének és szubjektív elégedettségének. A családtól és a barátoktól kapott minták, az iskolai végzettség, a helyi, regionális környezet egyaránt fontos befolyásoló faktorai az adott személy vagy család egzisztenciális jólétének és szubjektív attitűdjeinek. Társadalomdemográfiai tényezők (pl. nem, életkor, iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, gyermekszám stb.) szerint csoportosítva a továbbiakban a nemzeti büszkeséggel összefüggő kettő legmagasabb átlagértékű pozitív tartalmú, és kettő negatív tartalmú állítással összefüggő adatokat hasonlítjuk össze. Az ábrákban fekete színű szaggatott vonallal jeleztük a csoportátlagot, az azt meghaladó oszlopdiagramok az átlagot meghaladó, az annál kisebb

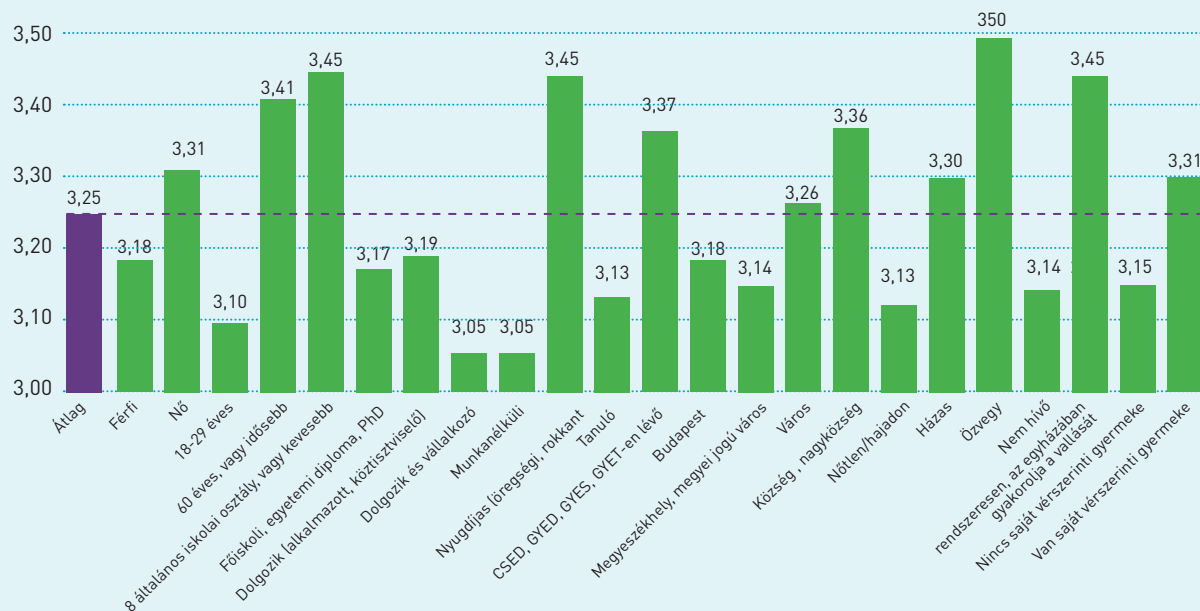
bek pedig az átlagosnál kisebb mértékű egyetértést fejeznek ki az egyes állítások vonatkozásában.

A 3. és 4. ábrákban található pozitív tartalmú állításokkal kapcsolatban, több esetben is hasonló mintázatok figyelhetők meg, szem előtt kell tartani viszont, hogy az egyes oksági tényezők (pl. életkor és gazdasági aktivitás) egymással is összefügghetnek. Az átlagost meghaladó mutatók jellemzik a nőket, az idősebbeket, s ezzel összefüggően a nyugdíjasokat, a kisgyermekes szülőket, valamint a rendszeres vallásgyakorlókat és a gyermekkel rendelkezőket. Az átlagosnál kisebb értékek jellemzik ugyanakkor a fiatalabb generációkat, a tanulókat, a vállalkozókat és a munkanélkülieket, a nem hívőket és a gyermekteleneket.

3. ábra: A magyar identitással kapcsolatos pozitív tartalmú attitűddel kapcsolatos állítás: „Büszkeség tölt el, hogy magyar vagyok, ha Magyarország sportolói jó eredményeket érnek el nemzetközi versenyeken.” átlagértékei a teljes sokaságban, 2021

4. ábra: A magyar identitással kapcsolatos pozitív tartalmú attitűdökkel kapcsolatos állítás: „Sokkal szívesebben vagyok magyar állampolgár, semhogy bármely más ország állampolgára legyek.” átlagértékei a teljes sokaságban, 2021

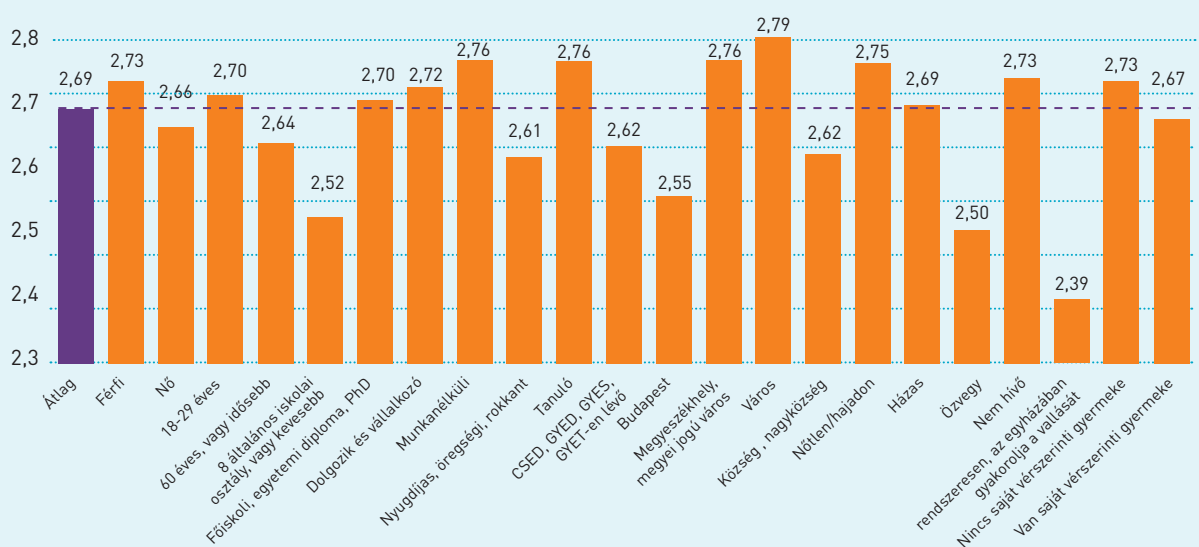

Figyelemre méltók továbbá az iskolai végzettség-
gel kapcsolatos mutatók is, amelyek leginkább
ellentmondásosak. A magyar sportolók jó ere-
ményeire például a diplomások az átlagnál büsz-
kébbek, de a másik két állítás esetében mutatóik
átlag alattiak. A kevésbé iskolázottak ugyanakkor
sokkal szívesebben magyar állampolgárok és az
ország iránti lojalitásuk is átlag feletti. Markánsabb
határvonal leginkább a településtípusnál érzékel-
hető: a városi és/vagy községi lakóhellyel rendel-

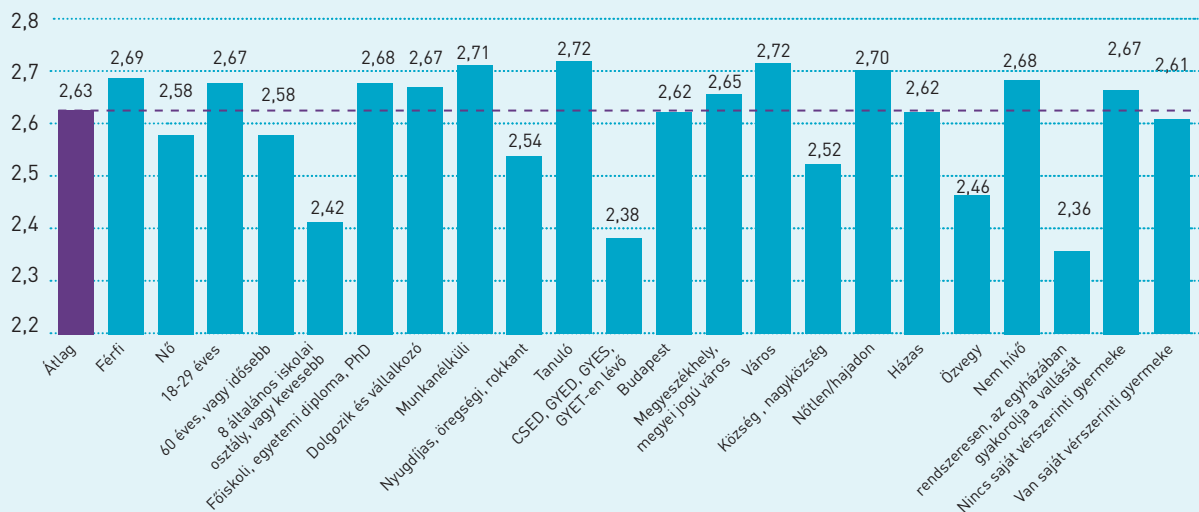
kezők az átlagot meghaladóan büszkébbek és lo-
jalisabbak, míg a nagyvárosi válaszadók mutatói
jellemzően átlag alattiak.

Az 5. és 6. ábrákban található negatív tartalmú
állítások mutatói részben az előbb fordított mintá-
zatai. A munkanélküliek, a tanulók, a városiak és
a nem hívők érzékelhetően kritikusabbak, ami
arra utal, hogy a magyar társadalom nemzeti iden-
titással kapcsolatos, alapvetően hálószerűen erős
értékrendjén vannak kisebb-nagyobb hézagok.

5. ábra: A magyar identitással kapcsolatos negatív tartalmú attitűddel kapcsolatos állítás: „Gyakran kevésbé tudok büszke lenni Magyarországra, mint ahogy azt szeretném.” átlagértékei a teljes sokaságban, 2021

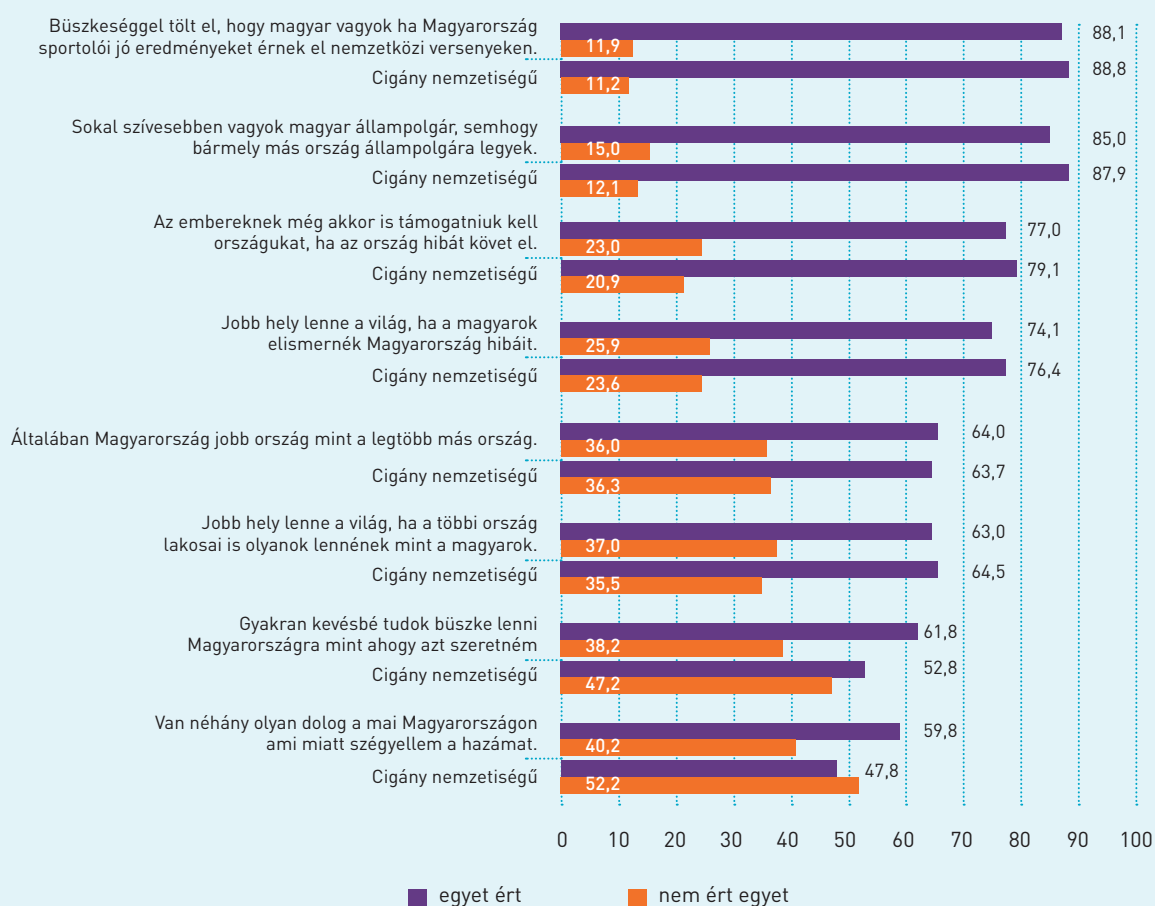
6. ábra: A magyar identitással kapcsolatos negatív tartalmú attitűddel kapcsolatos állítás: „Van néhány dolog a mai Magyarországon, ami miatt szégyellem a hazámat.”

A Hungarostudy 2021 adatfelvétel és a relatíve sok roma válaszoló (az összes megkérdezett 5,1%-a) lehetővé tette, hogy összehasonlítsuk a teljes sokaság és a magukat cigány/roma nemzetiségűnek tartók magyar identitással kapcsolatos válaszait. A téma vizsgálatát azért tartjuk fontosnak, mert eloszthatja azt a magyarországi romákkal kapcsolatos előítéletet miszerint ők kevésbé tartják magukat magyarnak és a magyarsággal kapcsolatos attitűdjeik is jelentősen eltérnek a többségi társadalométól.

Eredményeink szerint a cigány/roma válaszadók Magyarországgal és a magyarságtudattal kapcsolatos véleménye a pozitív tartalmú állítások esetében nemhogy eltér, hanem bizonyos esetekben az egyetértők mutatója meg is haladja a teljes sokaságban mért értékeket.² A magyar sportolók jó eredményeire büszke válaszadók szinte azonos arányban fordultak elő (88,8%), míg a magyar állampolgársággal és az ország iránti lojalitással a cigány/roma válaszadók nagyobb arányban értettek egyet (87,9, illetve 79,1%), mint a teljes sokaság egészében (85,0%, illetve 77,0%).

7. ábra: A magyar identitással kapcsolatos válaszok aránya a teljes sokaságban és a cigány/roma nemzetiségűek körében, 2021

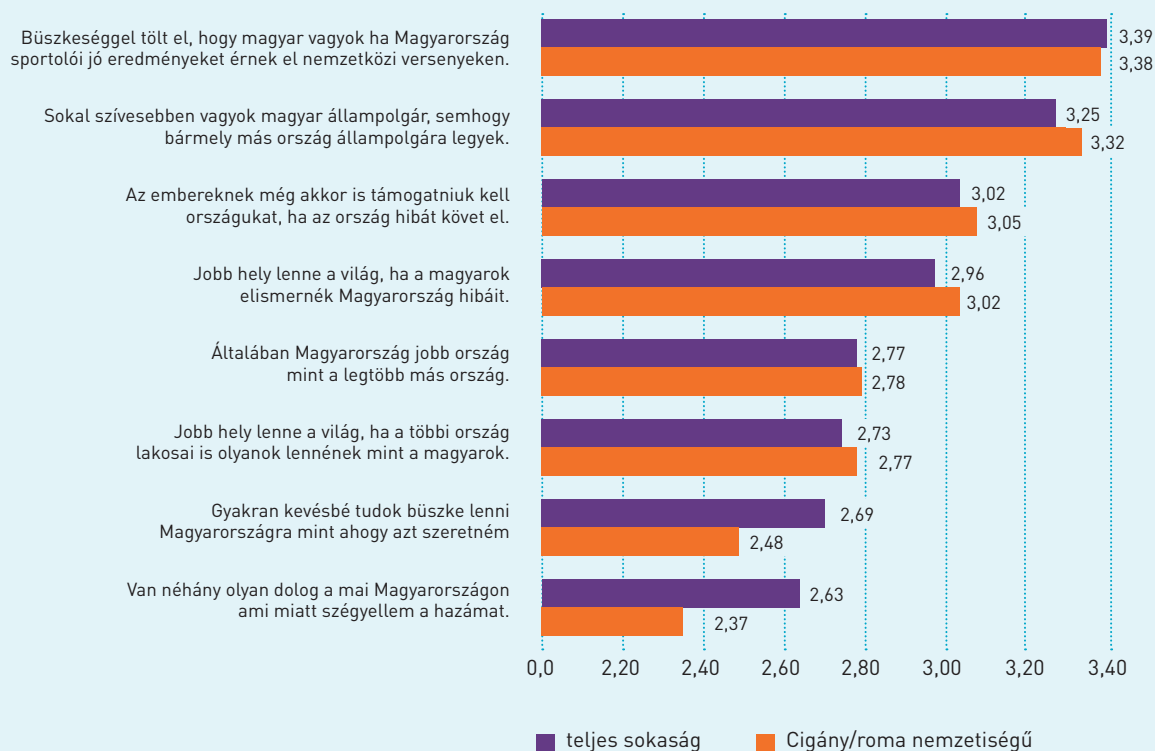

²A következő ábrában található nyolc állítás közül a két utolsó negatív tartalmú állításnál volt szignifikáns a Khi-négyzet mutató értéke, a többi esetében nem volt szignifikáns a kapcsolat.

A három negatív tartalmú állítás esetében a cigány/roma nemzetiségűek – feltehetően a személyesen és/vagy csoportosan megélt diszkrimináció miatt – a „Jobb hely lenne a világ, ha a magyarok elismernék...” állítás esetében (76,4%) kritikusabbak voltak, mint a sokaság egésze. Figyelemre méltó azonban, hogy a „negatív” tartalmú állításokkal egyetértők teljes sokaságban mért értékekhez képest a cigány/roma válaszadók mutatói – a fenti állítást kivéve – kisebbek voltak a másik két negatív állítás esetében, másképpen fogalmazva: nagyobb arányban nem értettek egyet azokkal, mint a sokaság egésze. Mindez szintén arra utal, hogy döntő többségük elkötelezett Magyarország iránt és büszke is a magyar identitására.

Az egyes állításokra adott válaszok átlagértékei szintén alátámasztják a korábban leírtakat. A magyarságukra büszke és az ország iránti lojalitással kapcsolatos középértékek nagyon hasonlóak mindkét sokaságban, sőt a cigány/roma nemzetiségűek több pozitív tartalmú válasz esetében magasabb, míg a negatív tartalmú válaszok többségében alacsonyabb átlagértékekkel rendelkeznek. Módszertani szempontból ugyanakkor fontos jelezni azt is, hogy a cigány/roma nemzetiségűek körében több állítás esetében is viszonylag magas volt a „nem válaszolók” aránya, ami némileg mérsékeli a roma populáció által adott válaszok validitását.

8. ábra: A magyar identitással kapcsolatos válaszok átlagértékei a teljes sokaságban és a cigány/roma nemzetiségűek körében, 2021

Összegzés

A Hungarostudy 2021 felvétel különleges lehetőséget nyújtott arra, hogy időszerű adatokat elemezzünk a nemzeti identitással összefüggő állításokkal történő egyetértést, illetve egyet nem értést illetően. A magyar társadalomban létező, a nemzettel, a nemzeti identitással kapcsolatos

különböző narratívák ellenére eredményeink szerint honfitársaink többsége kifejezetten büszke magyar állampolgárságára, s ennek háttérében az érzelmi- és kollektív tudati tényezők, az egyéni értékek és érdekek, valamint a csoportnormák és a társadalmi-és környezeti háttér magyarázó

tényezői egyaránt jelen vannak. Adataink alapján a társadalom egészében és a cigány/roma nemzetségűek körében megfigyelhető vélemények között nincs szignifikáns eltérés, a cigány/roma nemzetségűek ugyanannyira büszkék a magyar-ságukra, sőt egyes esetekben még az összes megkérdezett átlagához képest is erősebb nemzeti magyar identitás figyelhető meg náluk. A válasz-

adók közötti markánsabb különbségek leginkább az életkor és a lakóhely településtípusa alapján figyelhetők meg. Az iskolai végzettséggel és a háztartás jövedelmi helyzetével összefüggő hatások jelenleg még ellentmondásosak, ezek részletesebb vizsgálatára a Hungarostudy vizsgálat tanulmánykötetében fogunk részletesebben kitérni.

Felhasznált irodalom

- Beck, Ulrich ([1985] 2003): A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba, Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság - Századvég Kiadó.
- Binder Mátyás (2016): Roma – identitás – politika a rendszerváltás utáni Magyarországon. In: Holtpont. (Szerk: Földes György – Antal Attila) Társadalomkritikai tanulmányok Magyarország elmúlt 25 évéről. Napvilág Kiadó ISBN 978-963-338-333-9.
- Csepeli Gy. – Örkény A. – Székelyi M. – Poór J. – Várhalmi Z. (2007): Nemzeti érzés és európai identitás. Budapest: Arktisz Kiadó.
- Fukuyama, Francis (2018) Why National Identity Matters. *Journal of Democracy*, vol. 29 no. 4, 2018, p. 5-15. Project MUSE, doi:10.1353/jod.2018.0058.
- Hall, Stuart: A kulturális identitásról. In: Feischmidt Margit (szerk.): Multikulturalizmus. Budapest: Osiris, 1997. 68–75.
- Hobsbawm, Eric John (1992): Nations and nationalism since 1780. Programme, myth, reality. Cambridge University Press.
- Keresztes-Takács Orsolya (2017): Roma fiatalok etnikai identitása és önértékelése egy kérdőíves kutatás tükrében. In: *Esély. Társadalom-és szociálpolitikai folyóirat*. 2017/3. 56-72. https://www.esely.org/kiadvanyok/2017_3/esely_2017-3_2-2_keresztes_roma_fiatalok.pdf (Letöltés ideje: 2021.12.09.)
- Kollai István (2020): Nemzetek létezése: Túl az érdekeken. Érzelmi és értelmi motívumok a nemzeti identitások kialakulásában. In: *Politikatudományi Szemle* XXIX/3. 31–50. pp. Társadalomtudományi Kutatóközpont. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2020.3.31>
- Koller Boglárka (2016): Identity patterns in East-Central Europe in a comparative perspective. *Journal of Comparative Politics*, Vol. 9, No. 2, 85–98.
- Kopp Mária – Skrabski Árpád (2000): A magyar lelkiállapot és a társadalmi tőke szerepe a népegészségügyi mutatók alakulásában. In: Elekes Zsuzsanna–Spéder Zsolt (szerk.): Törések és kötések a magyar társadalomban, Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság - Századvég Kiadó, 254-264.
- Magyar identitás határon innen és túl (2014). Új Ifjúsági Szemle (szerk: Székely Levente). Új Ifjúsági Szemle Alapítvány. ISBN 978-963-12-1703-2.
- Nemzetiségi - nemzeti - európai identitás: konferencia kiadvány (2009). Szirmai Éva, Újvári Edit (szerk.) Szeged: SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet. ISBN 978-963-482-962-1.
- Palánkai, Tibor (2013): European integration, national and ethnic identities and Central Europe. In: Míszlivetz, Ferenc; Jensen, Jody (szerk.): Global Challenges – European and Local Answers: The rise of glocality in Europe. Savaria University Press, Szombathely, 115–140.